

УДК 373.5.091.31

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10\(44\)-695-706](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-10(44)-695-706)

Шевчук Лариси Миколаївна кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу навчання мов національних меншин та зарубіжної літератури, Інститут педагогіки НАПН України, вул. Січових Стрільців, 52-Д, м. Київ, 04053, тел.: (044) 481-37-57, <https://orcid.org/0000-0002-4193-0971>

ТЕХНОЛОГІЧНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ АСПЕКТ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ: СУЧАСНІ ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. У статті обґрунтовано важливість і необхідність розгляду технологічно-процесуального аспекту навчання української мови як державної із врахуванням сучасних умов. Проаналізовано сучасні вимоги й можливості вивчення української мови як державної відповідно до чинного законодавства, з'ясовано особливості реалізації навчання державної мови в умовах багатомовності в Україні, з урахуванням мови навчання.

Описано компоненти технологічно-процесуального аспекту, способи їх реалізації у процесі навчання учнів української мови як державної. Акцентовано увагу на формах навчання, формах навчальної діяльності учнів, їх розрізненні. Розглянуто сутність поняття «педагогічна технологія», характеристики й компоненти педагогічної технології. Наголошено на важливості відмови від пасивної моделі навчання на користь інтерактивного навчання, що передбачає спілкування, взаємодію, співробітництво, взаємодопомогу і взаємонавчання. Виокремлено інтерактивні технології, корисні для застосування у процесі навчання української мови як державної. Відмічено доцільність урахування специфіки й відмінностей навчальної діяльності у парі і групі. Детально описано варіативність моделей роботи у парах, основою якої є відсутність або наявність, різна частка спільної діяльності та / або взаємодопомоги; механізм роботи у групах; умови, дотримання яких необхідне для ефективної групової роботи учнів.

Приділено увагу розгляду вивченню української мови у контексті розвитку критичного мислення, особливостям й позитивному ефекту, технологіям критичного мислення.

Коротко описано сутність і специфіку застосування авторської послідовно-симетричної технології роботи з навчальними текстами.

Наведено приклади проектів, які можливо реалізовувати у навчанні української мови як державної, способи й особливості застосування рівневої диференціації із урахуванням індивідуальних особливостей учнів.

Окреслено особливості технологічно-процесуального аспекту навчання української мови як державної із урахуванням специфіки багатомовності.

Ключові слова: українська мова, державна мова, навчання української мови, навчання учнів, освітній процес, технологічно-процесуальний аспект освітнього процесу.

Shevchuk Larysa Mykolaivna Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Department of Teaching Languages of National Minorities and Foreign Literature, Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, St. 52-D, Sichovyh Striltsiv, Kyiv, 04053, tel.: (044) 481-37-57, <https://orcid.org/0000-0002-4193-0971>

TECHNOLOGICAL AND PROCEDURAL ASPECTS OF TEACHING UKRAINIAN AS A STATE LANGUAGE: CURRENT FEATURES

Abstract. The importance and necessity of considering the technological and procedural aspects of teaching Ukrainian as a state language is substantiated with regard to the modern conditions. The requirements and conditions of studying Ukrainian as a state language in accordance with the current legislation are analyzed; peculiarities of the realization of teaching Ukrainian with the consideration of multilingualism, in particular, the language of teaching, in Ukraine is clarified.

The components of the technological and procedural aspect, the ways of their realization in the process of teaching Ukrainian as a state language are described. Attention is focused on the forms of teaching, learning activities and their differentiation. The nature of the term “pedagogical technology” is examined, as are the characteristics and components of pedagogical technologies. The importance of refusing the passive model of learning is emphasized, which suggests communication, interaction, mutual assistance and peer instruction. The interactive technologies useful for the application throughout the process of teaching Ukrainian as a state language are distinguished. The appropriateness of taking into account specifics and differences between pair and group learning activities is noted. The variability of pair learning models is described in detail, the basis of which is either the absence or presence, different proportion of cooperative activities and / or mutual assistance; the mechanism of group work; the conditions, adherence to which is necessary for the effective students’ group work.

Some attention is paid to the consideration of learning Ukrainian in the context of the development of critical thinking skills, relevant peculiarities and positive effect, as well as technologies of critical thinking.

The essence and specifics of the application of the author's consistent and symmetrical work technology with learning texts are described.

Examples of projects which are possible to realize in teaching Ukrainian as a state language are provided, as well as ways and peculiarities of the application of level differentiation, which take into account students’ individual characteristics.

The specifics of technological and procedural aspects of teaching Ukrainian as a state language with the consideration of multilingualism are outlined.

Keywords: Ukrainian language, state language, learning Ukrainian, students' learning, process of education, technological and procedural aspects of educational process.

Постановка проблеми. Надзвичайно важливою умовою зміцнення державності України й збереження її ідентичності є повноцінне функціонування української мови у суспільстві. Українська мова – це «базовий системотвірний складник української громадянської нації» завдяки державотворчим і консолідаційним функціям, який потребує особливої уваги створення умов для забезпечення й реалізації відповідних мовних прав і потреб громадян України [7]. Володіння українською мовою на високому рівні життєво необхідне для громадян, що зумовлює приділення особливої уваги вивченню української мови як державної. Водночас реалізація сучасних інноваційних підходів потребує переосмислення різних аспектів освітнього процесу. Зокрема для ефективного навчання учнів української мови як державної доцільний детальний розгляд технологічно-процесуального аспекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних компонентів технологічно-процесуального аспекту освітнього процесу займалися вітчизняні й зарубіжні вчені. Сутність поняття «форми організації навчання» та їх класифікацію із урахуванням різних критеріїв описано у публікаціях Н. Бібік, В. Бондаря, Ю. Мальованого, Н. Мойсеюк, О. Савченко та ін. Зокрема Ю. Мальований [18] акцентує увагу на розрізненні форм організації навчання й навчальної діяльності учнів, колективному та індивідуальному способах виконання навчальних завдань.

Значення поняття «педагогічна технологія», специфіку структури й наповнення, застосування в освітньому просторі досліджували Б. Блум, Д. Брунер, С. Гаркуша, С. Гончаренко, Т. Гришина, І. Дичківська, Дж. Керрол, Н. Наволокова, М. Носко, Н. Побірченко, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоева, І. Смолук, С. Сисоева та ін.

У контексті дослідження важливим також є врахування напрацювань таких науковців як О. Антонова, І. Василенко, Є. Головаха, Т. Дейніченко, Є. Задоя, Г. Коберник, О. Комар, А. Кроуфорд, Х. Лійметс, О. Лобчук, Д. Макінстер, К. Мередіт, С. Метью, Т. Михневич, Н. Мойсеюк, Н. Побірченко, Л. Покась, С. Полетило, О. Пометун, А. Сергієнко, Д. Стіл, Ч. Темпл, Т. Торчинська, І. Унт, О. Ярошенко та ін. про специфіку й застосування інтерактивних технологій і технологій критичного мислення, різних аспектів групової роботи здобувачів освіти.

Водночас окремої уваги потребує дослідження сучасних особливостей технологічно-процесуального аспекту навчання української мови як державної.

Мета статті полягає у розгляді технологічно-процесуального аспекту навчання української мови як державної із врахуванням сучасних умов і специфіки багатомовності.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 10 Конституції України «державною мовою в Україні є українська мова» [10]. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної покладає на державу «обов'язок забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [7].

Відповідно до Закону України «Про освіту» [8] українська мова, як державна мова, є мовою освітнього процесу. Водночас, відповідно до статті 7 право на навчання рідною мовою поряд із державною мовою гарантується особам, які належать до корінних народів України, шляхом створення окремих класів (груп). Також «у класах (групах) з навчанням мовами національних меншин, які є офіційними мовами Європейського Союзу, гарантується право на використання мови відповідної національної меншини в освітньому процесі поряд з державною мовою» [8].

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» [9] наголошено, що право на здобуття повної загальної середньої освіти державною мовою гарантується кожному учневі і забезпечується шляхом навчання у державних, комунальних і корпоративних закладах освіти. Особи, які належать до корінних народів України, національних меншин України, мають право здобувати повну загальну середню освіту рідною мовою поряд з державною мовою. Так як у класах (групах) «з навчанням мовами національних меншин, які є офіційними мовами Європейського Союзу, гарантується право на використання мови відповідної національної меншини в освітньому процесі поряд з державною мовою», учні можуть здобувати базову й профільну середню освіту відповідними мовами національних меншин за винятком навчальних предметів (інтегрованих курсів), пов'язаних із вивченням української мови, української літератури та історії України (перелік предметів і курсів може бути розширений за рішенням закладу освіти). Щодо навчання учнів іншими мовами національних меншин у Законі України «Про повну загальну середню освіту» [9] зазначено, що учні здобувають базову та профільну середню освіту українською мовою як державною мовою в обсязі не менше 80 відсотків річного обсягу навчального часу.

У закладах загальної середньої освіти поряд з українською мовою викладання одного чи декількох навчальних предметів (інтегрованих курсів) може здійснюватися поряд з українською як державною мовою англійською чи іншою офіційною мовою Європейського Союзу [9]. Для приватних закладів загальної середньої освіти передбачено право вибору мову навчання та обов'язковим є дотримання такої умови як забезпечення оволодіння учнями українською мовою відповідно до державних стандартів.

На сайті державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» Міністерства освіти і науки України вміщено відомості про мови навчання та вивчення мови як предмета у закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО). Зокрема у 2023/2024 н. р. спостерігався такий розподіл закладів за мовами навчання, класів та учнів (осіб) у них [5]:

- 67 закладів з угорською мовою навчання, кількість класів у закладах – 643, учнів – 10211;
- 47 закладів з румунською мовою навчання, 763 класи, 12383 учні;
- 3 заклади з польською мовою навчання, 36 класів, 699 учнів;
- 1 заклад з російською мовою навчання, 4 класи, 44 учні;
- 1 заклад з німецькою мовою навчання, 10 класів, 50 учнів.

Також деталізовано інформацію щодо кількості класів та учнів за мовами навчання [5]: 974 класів з румунською мовою навчання; 918 класів з угорською мовою навчання, 14623 учні; 96 класів з молдовською мовою навчання, 1335 учнів; 54 класи з польською мовою навчання, 974 учні; 20 класів з російською мовою навчання, 447 учнів; 10 класів з німецькою мовою навчання, 50 учнів; 4 класів з словацькою мовою навчання, 118 учнів; 3 класи з англійською мовою навчання, 35 учнів; 2 класи з болгарською мовою навчання, 35 учнів.

У 68 закладах велося навчання декількома мовами, – українською та іншими мовами (кількість класів у закладах 1310, навчається 21938 учнів) [5].

Однією із сучасних особливостей технологічно-процесуального аспекту навчання української мови як державної є існуючі можливості для вибору форми або форм здобуття освіти, їх поєднання. Зокрема, відповідно до чинного законодавства у контексті дослідження спостерігається така варіативність форм здобуття освіти (рисунок 1).

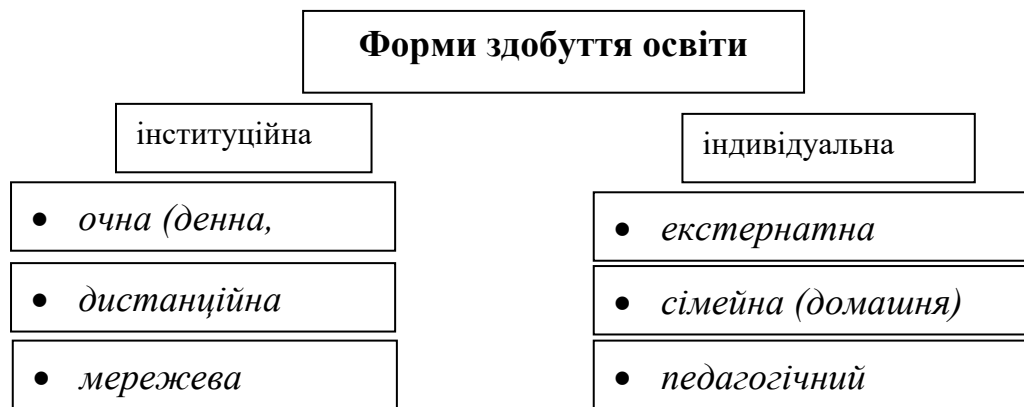


Рис. 1. Варіативність форм здобуття освіти для вивчення української мови як державної.

Розглядаючи технологічно-процесуальний аспект навчання української мови як державної, слід також зацентувати увагу на формах організації навчання, зважаючи на їх вагомості як чинника, який суттєво впливає на результати навчання [14].

У тлумачних словниках [4; 12] поняття «форма» визначено як «спосіб організації чого-небудь», «тип», «будова», «зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом».

Форми організації навчання учнів «зумовлюють, зокрема, часовий і організаційний характер зовнішнього виявлення функцій учителя і учнів у процесі навчання, порядок» безпосереднього та опосередкованого спілкування суб'єктів освітнього процесу [6, с. 965]. Це зовнішнє вираження узгодження «діяльності вчителя та учнів, що здійснюється у встановленому порядку та певному режимі» [1, с. 122]; «механізми впорядкування навчального процесу» [14, с. 6].

О. Савченко наголошувала, що у дидактичному сенсі організаційні форми навчального процесу розглядають «як упорядковані і певною мірою взаємопов'язані структурні елементи, у яких відбувається організована певним чином навчальна діяльність» [3, с. 7]. Основними ознаками для розрізнення організаційних форм навчання є кількість учнів, спосіб керівництва освітнім процесом, місце і тривалість навчання.

Для ефективного вивчення української мови як державної використовують такі форми організації навчання: урок, заняття факультативів і курів за вибором, домашня самостійна робота, різноманітні позакласні заходи (екскурсії, дискусії, тренінги, майстер-класи, вікторини, конкурси, олімпіади тощо). У свою чергу для стимулювання й розвитку пізнавальної активності учнів корисним є урізноманітнення уроків. Наприклад, це урок-подорож, урок-презентація портфоліо учнів, урок-презентація проекту, урок-дослідження тощо.

Поняття «форма навчальної діяльності учнів», на нашу думку, є відображенням таких аспектів як:

- 1) кількість учнів;
- 2) характер стосунків між об'єктами й суб'єктами освітнього процесу, наявність або відсутність співпраці.

Зазначене зумовлює, по-перше, необхідність чіткого розрізнення індивідуальної роботи, роботи у парах або групах, навчальної діяльності усіх учнів класу. По-друге, доцільним є врахування можливості індивідуального й колективного (кооперативного) способів навчальної діяльності учнів. Зокрема колективна навчальна діяльність вирізняється спільними зусиллями й різною мірою взаємодії. Для забезпечення ефективного вивчення української мови як державної доцільна реалізація форм навчальної діяльності таким чином:

- індивідуальної самостійної роботи – в умовах індивідуальної, групової або загальнокласної роботи;
- колективної (спільної, кооперативної) – парної або групової, загальнокласної роботи.

Покращенню ефективності навчання української мови сприяє застосування в освітньому процесі різних педагогічних технологій.

Поняття «педагогічна технологія» науковці трактують як:

- «сукупність засобів і методів відтворення теоретично обґрунтованих процесів навчання і виховання, що дозволяють успішно реалізувати поставлені освітні цілі» [15, с. 359];

- комплексну інтегративну систему, яка «містить чимало упорядкованих операцій і дій, які забезпечують педагогічне цілепокладання, змістовні, інформаційно-предметні та процесуальні аспекти, спрямовані на засвоєння систематизованих знань, надбання» умінь [13, с. 6];

- модель (алгоритм, конструкцію, стратегію тощо) освітнього процесу, що розроблена відповідно до основних положень технологічного підходу» [13, с. 4].

«Педагогічна технологія» – це чітко організована комплексна система, компонентами якої є форми навчальної діяльності учнів, методи навчання, способи й засоби навчання, алгоритми здійснення навчальної діяльності й способи виконання вправ, змістове наповнення, навчально-методичне забезпечення тощо. Для педагогічної технології характерна зорієнтованість на реалізацію запланованих цілей досягнення результату, науковість, концептуальність, проєктованість, логічність, системність, структурованість, ієрархічність, цілісність, алгоритмічність, відтворюваність, керованість, гнучкість і коригованість, прогнозованість, ефективність, що зумовлює високу вірогідність досягнення позитивного результату. Це алгоритм діяльності здобувачів освіти, застосування якого потребує відповідної діяльності педагога (планування, підготовки, зусиль для реалізації). Разом з тим, необхідне чітке усвідомлення вчителем української мови структури обраної педагогічної технології, ієрархічності компонентів системи тощо.

С. Сисоева зазначає: «Технологія відрізняється від методики своєю відтворюваністю, стійкістю результатів, відсутністю багатьох «якщо» (якщо талановитий учитель, якщо здатні діти, гарні батьки...). У технологіях більш представлені процесуальний, кількісний і розрахунковий компоненти, у методиках - цільова, змістовна, якісна і варіативно-орієнтована сторони» [17, с. 130].

Ефективне вивчення української мови як державної можливо забезпечити завдяки застосуванню інтерактивних технологій навчання. «Інтерактив» (від англійського слова «interact», «inter» - взаємний, «act» – діяти) – це є «взаємодія», отже «інтерактивний» – той, який передбачає взаємодію. Такий спосіб вивчення мови привносить в освітній процес діалог, взаємодію і співробітництво, продуктивну діяльність здобувачів освіти, дає можливість кожному учневі відчути «свою успішність, інтелектуальну спроможність» [16, с. 9]. Нівелюється конкуренція на користь взаємодопомоги й взаємонавчання.

Під час уроків української мови корисне застосування таких інтерактивних технологій навчання як «Мікрофон» (таким способом учні відповідають на запитання, озвучують результати навчальної діяльності, розповідають українською мовою), «Мозковий штурм» (здобувачі освіти синтезують ідеї для вирішення виконання завдання, вирішення проблеми тощо), «Дерево рішень» (під час роботи у парах або групах учні зображають схему із різними варіантами рішень), «Думайте – працюйте в парі – обмінюйтеся думками», «Два – чотири – всі разом» (учні працюють спочатку у парах, потім у групах),

«Карусель» (шляхом руху по колу учні спілкуються і співпрацюють по черзі із багатьма однокласниками), «Навчаючись – учусь» (кожен із здобувачів освіти ознайомлює з отриманою навчальною інформацією якнайбільшу кількість учнів класу) та ін.

Для оптимальної реалізації інтерактивного навчання доцільний детальний розгляд механізму роботи учнів у парах і групах, яка здійснюється згідно із спільною навчальною метою на основі взаємодії і співробітництва учнів. Однак, слід враховувати, що у парах або групах учні можуть працювати поряд, але не разом. Можливе утворення гетерогенних або гомогенних пар або груп. Гетерогенність автоматично спричинює лідерство одного з учнів, гомогенність створює більш сприятливі умови для рівноправної співпраці.

Сучасні науковці (О. Блажко, Н. Мойсеюк, С. Полетило, Л. Ревацька, А. Сергієнко, О. Ярошенко) розглядають роботу у групах як навчальну діяльність 2–6 учнів або 3–8 учнів (). Кінцевий результат роботи учнів в групах – це якісно новий результат, отриманий внаслідок прояву групового ефекту (спілкування, взаємодії, співпраці здобувачів освіти).

Механізм роботи у парах і групах суттєво відрізняється. Для різних моделей роботи у парі властива різна міра співпраці:

- «Партнери», – учні, які об'єднані у гомогенні пари, спільно виконують навчальне завдання (обговорюють алгоритм виконання, роблять запис, перевірку тощо);
- «Виконавець – спостерігач», – під час роботи у гетерогенних або гомогенних парах один учень виконує завдання, а інший за ним спостерігає і контролює, долучається до активної навчальної діяльності (за необхідності);
- «Вчитель – учень», – здобувач освіти із вищим рівнем володіння українською мовою виконує роль педагога і демонструє іншому члену гетерогенної пари зразок виконання завдання, відповідає на запитання;
- «Взаємоперевірка», – учні кожен окремо працюють над завданням, після чого здійснюють взаємоперевірку й звітують про результати роботи.

Для роботи груп характерне виконання учнями ролей керівника групи, секретаря, хронометриста тощо.

Для ефективного застосування роботи учнів у парах і групах у процесі навчання української мови як державної необхідно врахування таких умов:

- 1) під час співпраці спілкування учнів відбувається лише українською мовою;
- 2) склад пар або груп систематично визначає на розсуд вчитель української мови, періодично – учні;
- 3) для оптимального групування необхідно врахування рівня володіння учнями українською мовою та рідною мовою, вікових особливостей здобувачів освіти, особистих уподобань учнів, їхніх інтересів, темпераменту, рис характеру, наявності лідерських здібностей та ін.;

4) превалює функціонування груп зі сталим складом, періодично застосовується робота змінних груп.

Пари, групи виконують однакові або різні завдання. Для демонстрації зразка роботи учнів у парах або групах (за якою спостерігає решта учнів класу) можливе використання технології «Акваріум».

Розвитку мовлення українською мовою сприяє застосування рольових та сюжетних ігор, драматизацій, і також таких технологій для розвитку критичного мислення як «Павутинка» (для систематизації й структурування інформації), «Прес» (формування вмінь формулювати й чітко висловлювати українською мовою аргументи), «Журнал діалогів» (запис запитань і відповідей), «Письмо для себе» (запис відповідей на запитання або міркувань) та ін. Ефективному опрацюванню текстів, запропонованих українською мовою, сприятиме використання спеціальних позначок для маркування нової інформації, заповнення таблиці «Так – Ні» (яка містить запитання), застосування технології «Порушена послідовність» (розташування у правильній послідовності частин незнайомого тексту), робота з «Таблицею передбачень» (заповнення колонок «Що станеться» й «Що сталося?», порівняння їх вмісту).

Більш складною для учнів є робота з текстами завдяки застосуванню послідовно-симетричної технології. Здійснювати її пропонуємо так:

- систематично пропонувати здобувачам освіти самостійно (або напівсамостійно у парах або групах) працювати з незнайомими текстами;
- забезпечити учням можливість для поступового переходу від відтворення й відновлення опрацьованих текстів до конструювання й доповнення текстів, створення власних текстів за аналогією або спочатку використовуючи, згодом – не використовуючи допоміжні матеріали;
- пропонувати учням для вивчення української мови як державної різнорівневі завдання, регулюючи складність завдань різними способами (вмістом або відсутністю детальної інструкції, зразка, довідки; різним ступенем самостійності виконання завдань тощо);
- застосовувати переклад слів, речень, частин тексту, тексту, враховуючи, що перекладати з української мови на рідну мову словосполучення, речення, абзаци, тексти легше, ніж з рідної мови на українську мову;
- обов'язкового брати до уваги спорідненість / неспорідненість мов, кількість і специфіку мов, які вивчає учень.

В умовах загальнокласної, групової або парної роботи можлива реалізація таких проектів: «Туристична Україна», «Флора України», «Фауна України», «Звичаї нашого краю», «Розповіді про себе», «Мої мрії» тощо.

Висновки. Для досягнення вільного володіння українською мовою доцільним є застосування різноманітних форм навчальної діяльності учнів, різних педагогічних технологій, чергування спільної та індивідуальної роботи здобувачів освіти. Оптимальна реалізація технологічно-процесуального аспекту навчання української мови як державної потребує врахування низки

Журнал «Перспективи та інновації науки»
(Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)
№ 10(44) 2024

чинників: вимог і можливостей, регламентованих чинним законодавством; специфіки сучасних умов (зовнішнє і внутрішнє переміщення учнів через російську агресію; зростання питомої ваги дистанційного, змішаного й сімейного навчання); індивідуальних особливостей учнів, відмінностей між ними; рівня володіння кожним учнем українською мовою та рідною мовою, спорідненості / неспорідненості рідної та української мови, кількісних показників багатомовності, присутністю або відсутністю факту зміни мови, якою навчається здобувач освіти або вивчає. Перспективою наступних досліджень є детальне з'ясування чинників, які впливають на ефективність вивчення української мови у сучасних умовах та їх ієрархії, синтез наукових концепцій із урахуванням специфіки багатомовності, розроблення методичних рекомендацій і відповідного навчально-методичного забезпечення.

Література:

1. Бондар В. І. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
2. Блажко О.А., Ревацька Л.В., Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність як сучасна форма організації навчання учнів: навч.-метод. посіб. / За ред. редакцією О.Г. Ярошенко. Вінниця: ВДПУ, 2004. 67 с.
3. Варіативність організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання у початковій школі: монографія. / Савченко О., Бібік Н., Цимбалару А. та ін. Київ: Інститут педагогіки НАПН України, 2016. 283 с.
4. Великий тлумачний словник української мови. / Укл. та гол. ред. В.Т. Бусел. Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
5. Відомості про мови навчання та вивчення мови як предмета у закладах загальної середньої освіти (без спеціальних ЗЗСО). 2023 / 2024 н. р <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byulleteni/informacijni-byulleteni-3/>
6. Енциклопедія освіти / Головн. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер. 2008. 1040 с.
7. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2019. №21. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
8. Закон України «Про освіту» *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
9. Закон України «Про повну загальну середню освіту» *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2020. № 31. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
10. Конституція України <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>
11. Кроуфорд А., Метью С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів / За наук. ред. О. Пометун. Київ: Плеяди, 2006. 220 с.
12. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах / Уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. Т. 4. Київ : Аконт, 1998. 910 с.
13. Носко М. О., Гаркуша С. В., Цигура Г.О. Педагогічні технології: поняття, структура та зміст. https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrEaa6M3OtmRAQAP_ZXNyoA;_ylu=Y29sbwNiZjEEcG9zAzUEdnRpZAMec2VjA3Ny/RV=2/RE=1727943052/RO=10/RU=https%3a%2f%2fzenodo.org%2frecords%2f3905524%2ffiles%2fNosko%2520et%2520al..pdf/RK=2/RS=WkHhajQiwNHV28Boga4zRck4VGg-
14. Організаційні форми навчання у початковій школі: посібник / О. Я. Савченко, Н. М. Бібік, В. О. Мартиненко та ін.; за наук. ред. Бібік Н. М. Київ: Видавничий дім «Сам», 2017. 304 с.

15. Педагогічний словник / За ред. М. Д. Ярмаченка. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с.
16. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / За ред. О. Пометун. Київ: А. С. К., 2006. 192 с.
17. Сисоєва С. О. Педагогічні технології сутнісних ознак. Педагогічний процес: теорія і практика. 2006. №2. С. 127-131.
18. Форми навчання в школі / Ю. І. Мальований та ін.; за ред. Ю. І. Мальованого. Київ: Освіта, 1992. 160 с.
19. Шевчук Л. М. Про форми організації навчання української мови як державної учнів 5-6 класів. *Інноваційна педагогіка: науковий журнал*. Випуск 48. Одеса: Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій, 2022. Вип. 48. Т. 2. С. 99-102.
20. Шевчук Л. Л. Форми й види групової роботи учнів. *Вісник НАПН України*. 2011. 2 (11) С. 54-62.
21. Ярошенко О. Г. Педагогічні основи групової навчальної діяльності школярів (на матеріалі вивчення хімії): автореф. дис. на здобуття наук. ступ. докт. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (хімії)». Київ, 1998. 33 с.
22. Shevchuk L. Revising the use of differentiation in students' work with texts in the context of Ukrainian-polish bilingualism. *Cognitive Studies / Études cognitives*. 2021. №21. P. 1– 13.

References:

1. Bondar, V. I. (2005) *Dydaktyka [Didactics]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
2. Blazhko, O.A., Revatska, L.V., Yaroshenko, O.H. (2004) *Hrupova navchalna diialnist yak suchasna forma orhanizatsii navchannia uchniv [Group educational activity as a modern form of organization of student learning]*. / Za red. redaktsiieiu O.H. Yaroshenko. Vinnytsia: VDPNU [in Ukrainian].
3. *Variatyvnist orhanizatsiinykh form kompetentnisno oriientovanoho navchannia u pochatkovii shkoli [Variability of organizational forms of competence-oriented education in primary schools]* (2016). / Savchenko O., Bibik N., Tymbalaru A. ta in. Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
4. *Velykyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the Ukrainian language]* (2003). / Ukl. ta hol. red. V.T. Busel. Kyiv: Irpin: VTF «Perun». [in Ukrainian].
5. *Vidomosti pro movy navchannia ta vyvchennia movy yak predmeta u zakladakh zahalnoi serednoi osvity (bez spetsialnykh ZZSO). 2023 / 2024 n. r. [Information on languages of instruction and language learning as a subject in institutions of general secondary education (without special institutions of general secondary education). 2023 / 2024 academic years]*. (2024) Retrieved from <https://iea.gov.ua/diialnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/informatsijni-byuleteni/informacijni-byuleteni-3/> [in Ukrainian].
6. *Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]* (2008) / Holovn. red. V. H. Kremen. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
7. *Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi» [Law of Ukraine "On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language"]*. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*. 2019. №21. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> [in Ukrainian].
8. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine "On Education"]* (2017). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*. № 38-39. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
9. *Zakon Ukrainy «Pro povnu zahalnu seredniu osvitu» [Law of Ukraine "On comprehensive general secondary education"]* (2020). *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*. № 31. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian].

10. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] Retrieved from <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>
11. Krouford, A., Metiu, S., Makinster, D. (2006) Tekhnologii rozvytku krytychnoho myslennia uchniv [Technologies for the development of students' critical thinking] / Za nauk. red. O. Pometun. Kyiv: Pleiady [in Ukrainian].
12. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy u chotyrok h tomakh [New explanatory dictionary of the Ukrainian language in four volumes] (1998). / Uklad. V. V. Yaremenko, O. M. Slipushko. T. 4. Kyiv : Akonit [in Ukrainian].
13. Nosko, M. O., Harkusha, S. V., Tsyhura, H.O. Pedahohichni tekhnologii: poniattia, struktura ta zmist [Pedagogical technologies: concept, structure and content]. Retrieved from https://r.search.yahoo.com/_ylt=AwrEaa6M3OtmRAQAP_ZXNyoA;_ylu=Y29sbwNiZjEEcG9zAzUEdnRpZAMEc2VjA3Ny/RV=2/RE=1727943052/RO=10/RU=https%3a%2f%2fzenodo.org%2frecords%2f3905524%2ffiles%2fNosko%2520et%2520al..pdf/RK=2/RS=WkHhajQiwNHV28Boga4zRck4VGg- [in Ukrainian].
14. Orhanizatsiini formy navchannia u pochatkovii shkoli [Organizational forms of education in primary school] (2017) / O. Ya. Savchenko, N. M. Bibik, V. O. Martynenko ta in.; za nauk. red. Bibik N. M. Kyiv: Vydavnychiy dim «Sam» [in Ukrainian].
15. Pedahohichniy slovnyk [Pedagogical dictionary] (2001) / Za red. M. D. Yarmachenka. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
16. Pometun, O. I., Pyrozhenko, L. V. Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnologii navchannia [A modern lesson. Interactive learning technologies] (2006). / Za red. O. Pometun. Kyiv: A. S. K. [in Ukrainian].
17. Sysoieva, S. O. (2006) Pedahohichni tekhnologii sutnisnykh oznak. [Pedagogical technologies of essential features] *Pedahohichniy protses: teoriia i praktyka*, 2. S. 127-131. [in Ukrainian].
18. Formy navchannia v shkoli [Forms of education at school] (1992) / Yu. I. Malovanyi ta in.; za red. Yu. I. Malovanoho. Kyiv: Osvita [in Ukrainian].
19. Shevchuk, L. M. (2022) Pro formy orhanizatsii navchannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi uchniv 5-6 klasiv [About the forms of organization of teaching the Ukrainian language as state pupils of grades 5-6]. *Innovatsiina pedahohika: naukovyi zhurnal*. Vypusk 48. Odesa: Prychornomorskyi naukovy-doslidnyi instytut ekonomiky ta innovatsii, 2022. Vyp. 48. T. 2. S. 99-102.
20. Shevchuk, L. L. (2011). Formy y vydy hrupovoi roboty uchniv [Forms and types of student group work]. *Visnyk NAPN Ukrainy*. 2011. 2 (11) S. 54-62.
21. Iaroshenko, O. H. (1998) Pedahohichni osnovy hrupovoi navchalnoi diialnosti shkolariv (na materialy vyvchennia khimii) [Pedagogical foundations of schoolchildren's group educational activity (based on chemistry study material)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stup. dokt. ped. nauk: spets. 13.00.02 «Teoriia ta metodyka navchannia (khimii)». Kyiv.
22. Shevchuk, (2021) L. Revising the use of differentiation in students' work with texts in the context of Ukrainian-polish bilingualism. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 21. P. 1– 13. [in English].